

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเปรียบเทียบตำนานและประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพญานาคและมังกรนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 2.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านของไทยและจีน
- 2.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประเพณีของไทยและจีน
- 2.3 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพญานาคของไทย
- 2.4 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับมังกรของจีน
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 2.5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพญานาคของไทย
  - 2.5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมังกรของจีน

2.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านของไทยและจีน

2.1.1 ความหมายของ “ตำนาน” ในเอกสารภาษาไทย

ตำนาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของตำนานไว้ว่า หมายถึง เรื่องแสดงกิจการอันมีมาแล้วแต่ปางหลัง เรื่องราวมนานที่เล่าสืบ ๆ มา รวมความสรุปความหมายต่าง ๆ ของตำนานว่า เป็นเรื่องราวของความเป็นมาของสถานที่ สิ่งของต่าง ๆ ซึ่งจะไม่สามารถชี้ได้ชัดเจนว่าสถานที่ สิ่งของ เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้น วัน เวลาใด ใครเป็นผู้เกี่ยวข้องชัดเจน สำหรับที่มาของตำนานมีดังต่อไปนี้

1. มาจากความต้องการให้เกิดความสนุกสนาน ความบันเทิง จึงผูกเรื่องขึ้นหรือ นำเรื่องไปผสมผสานกับเรื่องที่มีอยู่เดิม
2. มาจากความต้องการอบรมสั่งสอน ในแง่ของพุทธศาสนาให้ความรู้ ด้านศีลธรรม เพื่อให้การอบรมสั่งสอนให้คนประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม อยู่ในกฎระเบียบของสังคม เช่น นิทานธรรมบท นิทานอีสป เป็นต้น
3. มาจากการยกตัวอย่างเพื่อประกอบคำอธิบาย จึงมีการสมมติเรื่องราวขึ้นมา เพื่อให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น (“ความหมาย ที่มา และประเภทของตำนาน” 2549 : ออนไลน์)

ตำนานเป็นประเภทหนึ่งของนิทาน ดังนั้น ตำนานมักจะมีลักษณะต่าง ๆ ของนิทาน ประคอง นิมมานเหมินท์ (2545 : 59-61) กล่าวว่า นิทานหรือตำนานนั้นนอกเหนือจากเป็นเรื่องเล่าสู่กันฟังให้สนุกแล้ว ยังมีความหมายอื่นซ่อนเร้นอยู่ได้แก่

ประการแรก นิทานหรือตำนานบางเรื่องเป็นร่องรอยของเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นจริงในอดีต นิทานหรือตำนานที่มีผู้เชื่อว่าแสดงถึงเรื่องราวที่เคยเกิดขึ้นจริงในอดีต มักได้แก่ นิทานประเภท เทวปกรณัมและตำนานต่าง ๆ การศึกษานิทานหรือตำนานในแง่นี้มีปัญหาว่าส่วนไหนจริง ส่วนไหนไม่จริง และกำหนดระยะเวลาที่เกิดเหตุการณ์ได้ไม่แน่นอน ได้แต่สันนิษฐานว่าเคยเกิดขึ้น ในการศึกษาจึงจำเป็นต้องใช้หลักฐานอย่างอื่นเช่น หลักฐานทางประวัติศาสตร์ และ โบราณคดี เป็นต้น

ประการที่สอง นิทานหรือตำนานบางเรื่องเป็นเครื่องระบายความเจ็บปวดบางอย่างและเป็น การแสดงออกของจิตใต้สำนึก การตีความนิทานหรือตำนานแนวนี้อาศัยความรู้ทางจิตวิเคราะห์ ผู้ศึกษาแนวนี้มักมองว่านิทานบางเรื่องเป็นเครื่องระบายความเจ็บปวดบางอย่างของมนุษย์ อาจเป็น ความเจ็บปวดที่ต้องอยู่ในระเบียบประเพณี การปกครอง หรือเนื่องมาจากเศรษฐกิจ

จึงเห็นได้ว่า ตำนานบางเรื่อง อาจจะเป็นแค่เรื่องเล่าจากจินตนาการ และ บางเรื่องอาจจะ เป็นเหตุการณ์จริงที่เคยเกิดขึ้น ทั้งนี้ต้องมีหลักฐานประกอบด้วยจึงจะพิสูจน์ว่าเป็นความจริงได้ และตำนานนั้น เป็นการแสดงออกทางจิตสำนึกหรือความคิดของมนุษย์ที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ซึ่ง สังคมนั้นจะส่งอิทธิพลต่อนิทานหรือตำนานต่าง ๆ ได้ ดัง ประคอง นิมมานเหมินท์ (2545 : 81-82) กล่าวว่า

สังคมมีอิทธิพลต่อนิทานหรือตำนานอยู่หลายประการ คือ

ประการแรก แม้วนิทานหรือตำนานจะเป็นเรื่องของจินตนาการ แต่เนื่องจากผู้เล่านิทาน เป็นสมาชิกของสังคม นิทานจึงมักสะท้อนให้เห็นลักษณะของสังคม วิถีชีวิต ตลอดจนทัศนคติ ความคิดเห็นของคนในสังคมนั้น ไม่มากก็น้อย เช่น มีผู้วิเคราะห์ว่า วิถีชีวิตของตัวละครในนิทาน ยูโรปสมัยกลางก็คือวิถีชีวิตของประชาชนระดับชาวบ้านในสมัยนั้นนั่นเอง นิทานไทยก็มักแสดงให้เห็นวิถีชีวิตแบบไทย ๆ

ประการที่สอง สังคมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ความเปลี่ยนแปลงของสังคม ย่อมมีผลกระทบต่อนิทานหรือตำนานไม่มากก็น้อย เมื่อมีความเจริญทางเทคโนโลยี มนุษย์ก็มี เครื่องอำนวยความสะดวกเพิ่มขึ้น การจับกลุ่มฟังนิทานหน้าเตาผิงในฤดูหนาว อาจเปลี่ยนเป็น จับกลุ่มฟังวิทยุหรือชม โทรทัศน์แทน นิทานพื้นบ้านบางเรื่องถูกนำมาดัดแปลงไป และเพื่อให้ เหมาะสมกับกาลสมัยและการแสดง ก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องราวในนิทานไม่มากก็น้อย

นอกจากสังคมมีอิทธิพลต่อนิทานแล้ว นิทานพื้นบ้านนั้นยังสามารถสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาตินั้น ๆ ด้วย ประคอง นิมมานเหมินท์ (2545 : 93-95) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่าง นิทานพื้นบ้านกับภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมไทย ว่า

นิทานหรือตำนานหลายเรื่องสะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยเป็นสังคมเกษตร กล่าวถึงการทำไร่นา เช่น เรื่องก่องข้าวน้อยฆ่าแม่ อย่างไรก็ตาม อาจสรุปได้ว่า นิทานพื้นบ้านหรือตำนานของไทยเป็นข้อมูลสำคัญประเภทหนึ่งที่น่านำมาใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะสังคมและวิถีชีวิตของคนไทยได้ มีข้อควรคำนึงถึงคือ หากจะศึกษาอย่างจริงจังแล้ว ควรใช้ข้อมูลอื่นประกอบด้วย เพราะนิทานพื้นบ้านหรือตำนานบางเรื่องหรือบางส่วนอาจเป็นเรื่องจินตนาการ ไม่ใช่ข้อเท็จจริงทั้งหมด และบางเรื่องมีลักษณะตรงกันข้ามกับข้อเท็จจริงได้

นิทานพื้นบ้าน เป็นจินตนาการที่มนุษย์สร้างขึ้นมารับใช้ตนเองทางด้านจิตใจโดยใช้ความคิดและสติปัญญาผูกนิทานเรื่องเล่าต่าง ๆ ขึ้น เพื่อความสนุกสนานบันเทิงใจ บางครั้งก็เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ หรือช่วยคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ ที่มนุษย์สงสัย จึงได้ทำให้มนุษย์เข้าใจและยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น ดังนั้น การศึกษานิทานพื้นบ้านหรือตำนาน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้เข้าใจกลุ่มชนและสังคมได้เป็นอย่างดี (ขนิษฐา จิตชนะกุล 2545 : 142-143) ซึ่งพอจะสรุปความสำคัญของนิทานพื้นบ้านหรือตำนาน ได้ดังนี้

1. นิทานพื้นบ้านหรือตำนานได้ให้ความบันเทิงสนุกสนานแก่กลุ่มชน
2. นิทานพื้นบ้านหรือตำนานได้เป็นแหล่งรวมวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ตลอดจนความเชื่อของคนในสังคม
3. นิทานพื้นบ้านหรือตำนานได้เป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอน ศีลธรรม จริยธรรม
4. นิทานพื้นบ้านหรือตำนานเป็นสายใยแห่งความรัก ความผูกพันของคนในครอบครัวและสังคม
5. นิทานพื้นบ้านหรือตำนานได้เป็นต้นกำเนิดของวรรณคดีไทยหลายเรื่อง
6. นิทานพื้นบ้านหรือตำนานได้เป็นเครื่องมือในการระบายความคับข้องใจที่เกิดขึ้นให้แก่สังคม
7. นิทานพื้นบ้านหรือตำนานได้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้สึก ความคิด จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิทานอธิบายและนิทานประจำท้องถิ่น
8. นิทานพื้นบ้านหรือตำนานเป็นเครื่องมือบอกความปรารถนาและความต้องการในชีวิตของมนุษย์

2.1.2 ความหมายของ “ตำนาน” ในเอกสารภาษาจีน

ตำนาน ในภาษาจีน สามารถแปลเป็นหลายสำนวน ได้แก่ เรื่องเล่าที่เกี่ยวกับเทพปกรณัม (神话 เลินฮว่า) เรื่องเล่า (传说 ฉวนซั่ว) เป็นต้น

เรื่องเล่าเกี่ยวกับเทพปกรณัม หรือ เลินฮว่า (神话) เป็นนิทานหรือเรื่องเล่าที่บรรพบุรุษ สมมติขึ้นมาจากปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือวัฒนธรรมดั้งเดิมของมนุษย์ เป็นวรรณกรรมที่ มนุษย์สร้างขึ้นโดยบังเอิญ เลินฮว่า (神话) ไม่ใช่ภาพสะท้อนของวิถีชีวิตความเป็นจริง แต่ เนื่องจากในยุคโบราณมนุษย์ยังไม่สามารถอธิบายโลกมนุษย์ ปรากฏการณ์ธรรมชาติและ วิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของสังคมคิดคำบรรยายด้วยหลักวิทยาศาสตร์ หากเป็นผลผลิตที่ มนุษย์สมมติหรือจินตนาการขึ้นมาจากการบุคลาธิษฐาน โลกธรรมชาติและโลกมนุษย์บน พื้นฐานประสบการณ์ชีวิตความเป็นอยู่ที่ค่อยๆ พัฒนา

ในทางวิชาการ คำว่า “เลินฮว่า” (神话) หมายถึง เรื่องราวที่เกิดขึ้นในยุคดึกดำบรรพ์ และผู้สืบทอดเรื่องราวดังกล่าวนี้ต้องเชื่อว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง

เรื่องเล่าหรือ ฉวนซั่ว (传说) เป็นหนึ่งในวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะที่สืบทอดมา ยาวนาน พัฒนาจากเลินฮว่า (神话) แต่มีนัยยะเชิงประวัติศาสตร์ เป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับบุคคล เหตุการณ์หรือสถานที่ ในยุคสมัยที่ยังไม่มีอักษร การบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ของมนุษย์จึงมีแต่ ใช้วิธีบอกเล่าสืบทอดต่อมา ดังนั้น เรื่องเล่า (传说) มักจะพิสูจน์ไม่ได้ว่าเป็นเกิดขึ้นเป็นจริง หรือไม่ เนื่องจากเรื่องราวที่กล่าวถึงนั้นเกิดขึ้นในยุคโบราณที่ไม่มีลายลักษณ์อักษรบันทึกไว้ และการบอกเล่าปากต่อปากอาจจะมีการคัดแปลงไปด้วยความเข้าใจของผู้สืบทอดหรือเพื่อให้ เหมาะสมกับยุคสมัย (“ฉวนซั่ว” ม.ป.ป. : ออนไลน์)

จะเห็นได้ว่าทั้งนักวิชาการของไทยและจีน ได้ให้คำจำกัดความของตำนาน โดยมีลักษณะ ใกล้เคียงกันคือ นิทานหรือตำนานเป็นผลผลิตของสังคม ที่มนุษย์สมมติหรือจินตนาการขึ้นมา ชุมชนในสังคมสร้างนิทานหรือตำนานต่าง ๆ ขึ้นมา นอกจากวัตถุประสงค์เพื่อความเพลิดเพลิน สนุกสนานแล้ว ยังเป็นสิ่งที่สร้างความสมัครสมานสามัคคีให้กับชุมชน นอกจากนี้ นิทานยังสามารถสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของชาตินั้นได้ด้วย

ไม่ว่าชาติไทย หรือชาติจีนก็ตาม นิทานหรือตำนานของทั้งสองชาตินั้น จะมีลักษณะร่วม กันซึ่งนิทานเรื่องเล่าของชาติจีนนั้นย่อมได้รับอิทธิพลจากสังคมในสมัยนั้น และเมื่อเวลาเปลี่ยนไป เนื้อหานิทานก็อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ซึ่งเป็นเหตุผลที่ว่าทำไมนิทานที่เล่าสืบกันในทุก วันนี้มีหลากหลายแบบหลายสำนวน เรื่องเล่าเดียวกันอาจจะมียุคตัวละครที่ไม่เหมือนกัน เป็นต้น

2.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประเพณีของไทยและจีน

2.2.1 ความหมายของ “ประเพณี” ในเอกสารภาษาไทย

ประเพณีนับได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ที่มีการสืบทอดกันมายาวนาน และปฏิบัติร่วมกัน และประเพณีนั้นสามารถสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของชุมชนด้วย

บรรเทิง พาพิจิตร (2549 : 77-84) กล่าวว่า ประเพณี คือ สิ่งที่คนในสังคมส่วนรวมสร้างขึ้น ให้เป็นมรดกที่ผู้เป็นทายาทจะต้องรับไว้และปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป รวมทั้งมีการเผยแพร่แก่คนในสังคมอื่นด้วย

ประเพณีเป็นการกระทำกิจกรรมทางสังคมที่ผู้คนส่วนใหญ่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ประเพณีเป็นบรรทัดฐานเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ตามความคิดความเชื่อปฏิบัติเพื่อความเจริญแห่งตนและสังคม ประเพณีเป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสังคมเมื่อเกิดปัญหาขึ้นมา มนุษย์ก็พยายามหาวิธีการแก้ปัญหา แนวปฏิบัติการแก้ปัญหาทางธรรมชาติของคนในสมัยก่อนมักอาศัยความเชื่อ เช่น แม่พระธรณี พระแม่คงคาได้ให้ที่อยู่อาศัย ให้ความสมบูรณ์แก่ไร่นา ให้ได้อาบได้กิน ดังนั้น จึงมีประเพณีลอยกระทง ประเพณีการบวชพระ เพื่อสร้างบุญแผ่กุศลผลบุญสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา

ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีที่นิยมปฏิบัติกันในแต่ละท้องถิ่น หรือแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย เช่น ประเพณีรดน้ำดำหัวของภาคเหนือ ประเพณีชักพระของชาวภาคใต้ และประเพณีจุดบั้งไฟของภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย

จึงเห็นได้ว่า ประเพณีรวมถึงประเพณีท้องถิ่นนั้น เป็นกิจกรรมร่วมทางสังคม ซึ่งสามารถทำให้กลุ่มชนในสังคมมีความสามัคคีกันจากการร่วมทำกิจกรรม และทำให้ชีวิตของกลุ่มชนดีขึ้นจากการรักษาบรรทัดฐานต่าง ๆ ในการร่วมประเพณี ประเพณีนอกจากเป็นการหาวิธีแก้ปัญหาธรรมชาติแล้ว ยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับศาสนาด้วย

ธิดา สาระยา (2545 : 193-194) มีการกล่าวว่า พุทธศาสนาได้ก่อให้เกิดธรรมเนียมประเพณีสืบเนื่องมาในสังคม ตั้งแต่สมัยทวารวดี ประเพณีเกี่ยวกับการบุญหรือกริยาบุญในพุทธศาสนาหลายอย่างได้แพร่หลายในหมู่ชน พุทธศาสนาได้ผสมผสานเป็นส่วนหนึ่งแห่งวิถีชีวิตของผู้คน ก่อให้เกิดประเพณีของชุมชนนั้นเจริญขึ้น ประเพณีบางอย่างอาจกลายเป็นงานรื่นเริงประจำชาติ แต่บางประเพณีก็ยังคงเป็นธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวข้องกับศาสนา

นอกจากนี้ ธิดา สาระยา (2545 : 320-327) ยังได้กล่าวว่า เดิมในสังคมสยามมีขนบประเพณีหลายอย่างแตกต่างกัน แต่ค่านิยมเกี่ยวกับพุทธศาสนาทางด้านการบุญ ได้ค่อย ๆ กลายมาเป็นแนวทางปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน มีทั้งประเพณีส่วนตนและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับสังคมและ

ศาสนา ประเพณีตามพื้นภูมิของสยามประเทศจึงมีลักษณะผสมผสานคติพุทธ พราหมณ์ และความเชื่อดั้งเดิม

ประเพณีทางศาสนาและการเฉลิมฉลองนั้นได้แพร่หลายไปในหมู่ชนทุกระดับชั้น วัฒนธรรมของเมืองและชนบทผสมผสานกันมากขึ้น ในกระบวนการแพร่วัฒนธรรมทางศาสนา และเทศกาลรื่นเริง บางประเพณีนอกจากมีการวางระเบียบแบบแผนแล้ว ยังกลายเป็นเทศกาลประจำปีด้วย

ขนิษฐา จิตชินะกุล (2545 : 174-175) ได้กล่าวถึงแหล่งที่มาของประเพณีว่า ประเพณีไทย เป็นประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาจวบจนปัจจุบัน ซึ่งหากพิจารณาถึงมูลเหตุของการเกิดประเพณี ก็อาจกล่าวถึงที่มาของประเพณีไทยได้หลายประการ คือ

1. การประกอบอาชีพ
2. ความเชื่อ
3. ความศรัทธาในศาสนา
4. ความเจริญทางจิตใจ
5. การรับวัฒนธรรมอื่น

อย่างไรก็ตาม ประเพณีอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับยุคสมัย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเปลี่ยนในลักษณะที่รักษาเสถียรภาพของส่วนรวมให้คงอยู่

นอกจากนี้ ขนิษฐา จิตชินะกุล (2545 : 177-178) ยังกล่าวถึงความสำคัญของประเพณี ซึ่งกล่าวว่า ประเพณีมีความสัมพันธ์กับชีวิตและสังคมมาโดยตลอด ประเพณีจึงมีความสำคัญต่อมนุษย์หลายประการด้วยกัน คือ

1. ประเพณีเป็นวัฒนธรรมประจำชาติที่สำคัญยิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอดีตและปัจจุบันของคนในสังคมที่ได้มีการสืบทอดกันมาช้านาน
2. ประเพณีจะช่วยควบคุมการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม
3. ประเพณีจะเป็นตัวอย่างเชื่อมความรู้สึกของคนในชาติให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
4. ประเพณีเป็นสัญลักษณ์ที่ชี้แนะให้เข้าใจชีวิต
5. ประเพณีเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนไทย

นอกจากความสำคัญดังกล่าวแล้ว ประเพณีไทยยังมีบทบาทและความสำคัญอื่น ๆ อีกมาก เพราะประเพณีได้กำหนดขึ้นจากความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก และความรู้ แล้วได้มีการสืบทอดต่อกันมาจนเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ ซึ่งประเพณีในแต่ละท้องถิ่นก็จะมีแนวทางในการปฏิบัติที่แตกต่างกัน

ไม่ว่าชาติไหนก็ตาม มีประเพณีประจำชาติที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเองทั้งนั้น ซึ่งประเพณีต่าง ๆ นี้ สามารถสะท้อนให้เห็นความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก และความรู้ต่าง ๆ ของประเทศชาติ ประเทศจีนก็มีประเพณีหลากหลายและเป็นเอกลักษณ์ของตัวเองเหมือนกับประเทศไทย

2.2.2 ความหมายของ “ประเพณี” ในเอกสารภาษาจีน

ประเพณีในภาษาจีนเรียกว่า เฟิงสุ (风俗)

“风俗是特定社会文化区域内历代人们共同遵守的行为模式或规范。风俗是一种社会传统，某些当时流行的时尚、习俗、久而久之的变迁，原有风俗中的不适宜部分，也会随着历史条件的变化而改变，所谓‘移风易俗’正是这一含义。”

(“เฟิงสุ” ม.ป.ป. : ออนไลน์)

แปลความว่า แบบอย่างหรือบรรทัดฐานที่สังคมถือปฏิบัติกันมายาวนาน “เฟิงสุ” เป็นรูปแบบหนึ่งของการสืบทอดทางสังคม ประเพณีหรือกิจกรรมที่นิยมในสมัยก่อน มีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา และสิ่งที่ไม่เหมาะสมในประเพณีก็จะมีการปรับปรุงตามกาลเวลาที่เปลี่ยนไป ซึ่งกล่าวได้ว่า ประเพณีของชาติใดชาติหนึ่ง มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพื่อความเหมาะสมกับสังคมในสมัยนั้น ๆ

ประเพณีมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาติ ดังนั้น การศึกษาประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพญานาคของไทยกับประเพณีที่เกี่ยวข้องกับมังกรของจีน จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะศึกษาถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ และความรู้ต่าง ๆ ของทั้งประเทศไทยและประเทศจีน ลักษณะร่วมของประเพณีนั้น ก็สามารถสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศจีนได้ด้วย ส่วนความแตกต่างระหว่างประเพณีนั้นก็สามารถสะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรมระหว่างประเทศไทยกับประเทศจีน

2.3 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพญานาคของไทย

เนื่องจากพญานาคมีชีวิตอยู่ในความเชื่อของคนไทยอย่างลึกซึ้ง ความลึกซึ้งและความศักดิ์สิทธิ์ของพญานาคนั้น ทำให้นักวิจัยจำนวนมากทำการศึกษาและการวิจัยเกี่ยวกับพญานาคในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2546) ได้เขียนหนังสือ “นาคในประวัติศาสตร์อุษาคเนย์” และให้การศึกษาถึงอะไรคือนาค พร้อมทั้งรวบรวมตำนานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับนาค เช่น ปราบนาคให้นับถือศาสนา

ตำนานเกี่ยวกับการกำเนิดของเมืองต่าง ๆ และยังมีการกล่าวถึงพิธีกรรมที่มาจากรากค้ำย เป็นหนังสือที่มีประโยชน์มากต่อผู้วิจัยรุ่นหลังที่ทำการศึกษานาคหรือพญานาค

บูรพา (2546 : คำนำ) ได้เขียนหนังสือ เรื่อง “ร่องรอยนาคา” บูรพา กล่าวว่า เรื่องราวของพญานาค เป็นเรื่องที่แฝงไปด้วยความลึกลับอัศจรรย์ หากคำตอบที่เป็นรูปธรรมตามหลักการวิทยาศาสตร์ไม่ได้ เรากำลังพูดถึงสิ่งที่เป็นนามธรรม เป็นเรื่องภพภูมิ การเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ของบรรดาจิตวิญญาณทั้งหลาย

พญานาคคืออะไรกันแน่ เหตุใดจึงมีเรื่องราวเกี่ยวพันใกล้ชิดกับมนุษย์ หรือจะเป็นเพียงแค่เรื่องในตำนานและจินตนาการ

ทีมงานบูรพาได้รวบรวมเรื่องราวอันเกี่ยวเนื่องกับพญานาคไว้โดยละเอียด เพื่อพยายามอธิบายให้ผู้อ่านได้เห็นภาพรวมของภพภูมิที่เรียกว่าพญานาค ได้ชัดเจน ทั้งข้อมูลที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ประสบการณ์ ตำนาน และปรากฏการณ์ในทุกแง่มุม

พญานาคเกี่ยวข้องกับและใกล้ชิดกับมนุษย์ค่อนข้างมากเมื่อเปรียบเทียบกับเรื่องราวลึกลับประเภทอื่น เรื่องราวความเร้นลับของพญานาคเป็นเรื่องราวที่มีความใกล้ชิดกับมนุษย์มากด้วย เพราะมิติภพของพญานาคนั้น ใกล้กับภพภูมิของมนุษย์ เรื่องพญานาคหรืองูใหญ่ที่เกี่ยวกับมนุษย์ยังมีปรากฏอยู่ทั่วโลก ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กระทั่งตำนานทางศาสนา ก็ยังมีเรื่องราวของพญานาคเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่มากมายหลายเรื่องด้วยกัน แม้กระทั่งพระพุทธเจ้าก็ยังคงเคยเกิดเป็นพญานาคมาแล้ว

ในหนังสือเรื่อง ร่องรอยนาคา บูรพามีการกล่าวถึงร่องรอยนาคาอารยธรรมโลก ประวัติความเป็นมาเรื่องพญานาค ความสัมพันธ์ระหว่างนาคกับพุทธศาสนา ตำนานเกี่ยวกับพญานาค ปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค ร่องรอยนาคา เมืองมหัศจรรย์คำชะโนด เป็นต้น และยังได้กล่าวถึงข้อธรรมหรือแง่คิดต่าง ๆ จากพญานาคที่มีต่อมนุษย์ ว่าพญานาคที่ปรากฏนี้อาจจะพอสะท้อนให้เห็นถึงสังขาร การเวียนว่ายตายเกิดตามภพภูมิต่าง ๆ ของพลังงานแห่งจิตวิญญาณ กรรมและผลของกรรมย้อนนำมาซึ่งการถือกำเนิดในภพของพญานาค

วิสันต์ ท้าวสูงเนินและคณะ (2548) ได้เรียบเรียงหนังสือ “บั้งไฟพญานาค ตำนานเร้นลับจากสายธารแห่งลำน้ำโขงที่มหัศจรรย์เหลือเชื่อ” ได้รวบรวมเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพญานาคราช และปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาคไว้อย่างสมบูรณ์แบบที่สุด โดยมีการกล่าวถึงตำนานพญานาค ปรากฏการณ์เกี่ยวกับพญานาค ประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวกับพญานาค เป็นต้น

ด้านความเชื่อที่ว่าพญานาคมีจริงหรือไม่นั้น ลอง ธารา (2546) รวบรวมและเรียบเรียงหนังสือ “คำชะโนด เมืองพญานาค” ได้ย้อนรอยสู่ตำนานพิศวง สัมผัสดินแดนศักดิ์สิทธิ์กลางดงคำชะโนด สถานที่ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นเมืองพญานาค ลอง ธารา (2546 : 108-109) กล่าวว่า

ในบ้านเมืองภาคอีสานของไทยก็เห็นจะมี 2 จังหวัดคือ อุตรธานีและหนองคาย ที่มีประวัติตำนานเรื่องเล่าและความเชื่อในเรื่องพญานาคอย่างเหนียวแน่น เห็นจะเป็นเพราะทั้ง 2 จังหวัดนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแม่น้ำโขง ที่เชื่อกันว่าพญานาคเป็นผู้คิดผู้สร้าง

ไม่มีใครเคยเห็นเมืองพญานาค ตัวพญานาคจริง ๆ แม้แต่หลวงปู่คำตา สิริสุทโธ และหลวงปู่จอม ที่ว่าเคยพบเห็นพญาศรีสุทโธนาค หรือเจ้าปู่ศรีสุทโธ ก็เห็นแต่เพียงในฝัน แล้วนำมาเล่าอีกต่อหนึ่ง ลง ธารา (2546 : 109) ยังได้กล่าวไว้ที่นำมาเล่าเป็นเรื่องเป็นราวตั้งแต่ต้นจนจบนั้น ท่านผู้อ่านจะเชื่อหรือไม่ก็เป็นสิทธิ์แล้วแต่วิจารณญาณของท่าน ขอเพียงอย่างเดียวคือ ไม่เชื่ออย่าลบหลู่

อุดม เขยกิจวงศ์ (2546) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “ตามรอยพญานาค” ได้ศึกษาถึงพญานาคในพุทธศาสนา ตามรอยพญานาคในสถานที่ต่าง ๆ ร่องรอยจากงูพญานาค การกำเนิดของพญานาค ความสัมพันธ์ของคนไทยกับพญานาค ความรู้และข้อธรรมเกี่ยวกับพญานาคจากพระไตรปิฎก พุทธประวัติ และร่องรอยพญานาคจากพระอริยสงฆ์ เพื่อถ่ายทอดความรู้ที่เกี่ยวกับพญานาคให้กับผู้อ่าน

นรเศรษฐ์ (2547) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “พญานาคมีจริง?” ได้กล่าวถึงความลึกลับศักดิ์สิทธิ์ของพญานาค ผู้ทำหน้าที่พิทักษ์พุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชน จากประสบการณ์จริงของพระครูดงค์กรรมฐานยุคปัจจุบัน โดยศึกษาจากประสบการณ์จริงของพระครูดงค์กรรมฐาน อันยืนยันด้วยคุณอริยธรรม อาทิ หลวงปู่ดี ฉันทโน ผจญฤทธิ์พญานาค พญานาคจำแลง ศรัทธาในหลวงปู่ชอล พญานาคคู่ที่ภูกระแต หลวงปู่มั่นกับพญานาคมากทิว หลวงปู่คำคะนิง บุกบาดาลใต้ลำโขง และบั้งไฟพญานาค

และในปีถัดมา นรเศรษฐ์ได้เขียนหนังสือเรื่อง “พญานาค ...เมืองลับแล” กล่าวถึงความลึกลับของพญานาค อาถรรพ์พิศวง ณ เมืองลับแล ที่ได้สัมผัสในโลกแห่งความเป็นจริง จากประสบการณ์จริง นรเศรษฐ์ (2548 : 10) กล่าวว่า พญานาคเป็นสัตว์กึ่งเทวดามีฤทธิ์อำนาจสูงมาก ชอบแปลงร่างเป็นมนุษย์ มีบ้านเมืองอยู่ใต้พื้นดินหรือบาดาล รูปร่างลักษณะเป็นงูมีหงอนสวยงาม มีร่างเป็นทิพย์เหาะเหินเดินอากาศได้ แทรกแผ่นดิน แทรกภูเขา แทรกน้ำใต้ นรเศรษฐ์ (2548 : 101) ยังมีการกล่าวไว้ว่า เมืองลับแล เป็นที่อยู่ของชาวบังบด ซึ่งมีคุณธรรมสูง ถือศีล 5 เกรงครีดี มีบุญฤทธิ์พิเศษคือล่องหนได้ และสร้างภพภูมิของพวกตนมาช้านาน

ทศพล จังพานิชย์กุล (2554) ได้ศึกษาถึงพญานาคในหนังสือเรื่อง “มหัศจรรย์พญานาค เทพผู้ปกป้องพระพุทธศาสนา” พาผู้อ่านพบกับเรื่องราวอันลึกลับของพญานาค ที่เล่าขานกันมาแต่อดีตกาล トラบจนถึงปัจจุบัน โดยมีการศึกษาถึงตำนานความเป็นมาของพญานาค ตระกูลของพญานาค ความเชื่อเกี่ยวกับคุณลักษณะและคุณสมบัติของพญานาค พญานาคกับพุทธศาสนา และความเชื่อเรื่องพญานาค ในภูมิภาคต่าง ๆ ของสยามประเทศ เป็นต้น

ถึงแม้ว่าจะมีนักวิชาการจำนวนมากได้ศึกษาถึงเรื่องพญานาค แต่พญานาคนั้นมีจริงหรือไม่ ก็เป็นเช่นที่ ลอง ชาราพูดไว้ว่า “จะเชื่อหรือไม่ก็เป็นสิทธิ์แล้วแต่วิจารณ์ญาณของท่าน ขอเพียงอย่างเดียวคือ ไม่เชื่ออย่าลบหลู่”

2.4 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับมังกรของจีน

เมื่อเปรียบเทียบกับพญานาค สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ของประเทศไทยแล้ว มังกร ก็นับว่าเป็นสัตว์ที่ศักดิ์สิทธิ์เหลือเชื่อของประเทศจีน มีนักวิจัยทั้งภายในและต่างประเทศได้ศึกษามังกรของจีนไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งต่อไปนี้ผู้วิจัยขอยกเอกสารส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องมังกรของนักวิชาการทั้งชาวจีนและชาวต่างชาติ ดังต่อไปนี้

จี เจิงหมิง (吉成名) ได้ดำเนินการศึกษาเรื่องมังกรมานานกว่า 20 ปี ทั้งได้เขียนบทความและหนังสือที่เกี่ยวข้องกับมังกรเป็นจำนวนมาก ในหนังสือ “ประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับมังกรจีน (中国崇龙文化)” ท่านได้รวบรวมความคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมังกรของนักวิชาการในแต่ละยุคสมัยไว้เป็นจำนวนมาก จี เจิงหมิง (2545 : 2) กล่าวว่า การศึกษาประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับมังกรเป็นการศึกษากำเนิดที่มาของมังกร ในการศึกษาเรื่องนี้ มีตั้งแต่สมัยฮั่น ซึ่งนักวิชาการ หวัง ชง (王充) ได้กล่าวในหนังสือ ลุ่นเฮิง (论衡) ว่า มังกรเป็นสัตว์ที่มีองค์ประกอบของม้ากับงู นี่เป็นการศึกษาชิ้นแรกที่เกี่ยวข้องกับกำเนิดที่มาของมังกร

จี เจิงหมิง (2545 : 3-13) ได้รวบรวมความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับการกำเนิดของมังกรทั้งในประเทศและต่างประเทศ ต้นศตวรรษ ที่ 20 ไว้ในหนังสือ ประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับมังกรจีน (中国崇龙文) ซึ่งมีส่วนหนึ่งดังต่อไปนี้

“英国学者史密斯《龙神的进化》一书认为龙源于巴比伦，经印度传入中国。他还认为，世界上各大文明都有龙，所有龙来自同一源头，即巴比伦。”这是所谓的外来说，并无可靠依据，是文化传播派的观点。史密斯本人就是英国文化传播学派的代表人物。แปลความว่า G .E.Smith (2462) กล่าวว่า มังกรมีต้นกำเนิดที่บาบิโลน ได้เข้ามาในประเทศจีนผ่านประเทศอินเดีย และ G .E.Smith ยังให้ความคิดเห็นว่า อารยธรรมต่าง ๆ ในโลกมีมังกรทั้งนั้น และมาจากที่เดียวกัน คือ บาบิโลน แต่จี เจิงหมิงได้ให้ความเห็นว่า ความเห็นที่ว่ามังกรมาจากต่างประเทศไม่มีหลักฐาน เป็นเพียงความคิดเห็นของกลุ่มเผยแพร่วัฒนธรรม

叶玉森《甲骨学·文学编》第十一、徐知白《谭龙》和美国学者海斯《中国的龙》都认为龙即远时期的恐龙。叶玉森甚至说：

“龙为古代之爬行动物。”这种观点把龙当作确实存在过的动物 แปลความว่า เช่ อวีเชิน กับ สวี จือเปี๋ย นักวิชาการของประเทศจีน และ Newton Hayes นักวิชาการของประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีความคิดเห็นเหมือนกันว่า มังกร คือ ไดโนเสาร์ในดึกดำบรรพ์ เช่ ยวูเชิน ยังบอกว่า มังกรเป็นสัตว์เลื้อยคลานในสมัย โบราณ ความเห็นนี้ได้ถือว่ามีมังกรเป็นสัตว์ที่มีอยู่จริง

1927 年 7 月，章炳麟在《说龙》一文中声称：他考查古书，稽按地域和音训，并且参加马来人的补鳄实况，认为龙就是扬子鳄。 แปลความว่า เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2485 จาง บิ่งหลิง ได้กล่าวในหนังสือ เรื่องเล่ามังกร ว่า เขาได้ศึกษาด้านาน ศึกษาพื้นที่ และเปรียบเทียบวิธีการจับจระเข้ ของคนมาเลเซีย เห็นว่า มังกรก็คือจระเข้

1942 年，杨钟健发表《龙》一文，首先论证了古生物学上的恐龙与我国传说中的“龙”毫无关系，接着又论证了传说中的“龙”在现实生活中是根本不可能有的。他是第一个科学论证“龙是假设动物”的人。 แปลความว่า พ.ศ. 2485 หยาง จงเจี้ยน ได้เขียน บทความเรื่อง มังกร โดยยืนยันว่า ไดโนเสาร์ที่อยู่ในชีววิทยาโบราณ ไม่มีความสัมพันธ์ใด ๆ เกี่ยวกับมังกรของเมืองจีน และได้พิสูจน์ว่า มังกรในนิยายจะ ปรากฏในชีวิตจริงนั้นจะเป็นไปไม่ได้อย่างสิ้นเชิง หยาง จงเจี้ยน เป็นคนแรกที่ใช้ วิทยาศาสตร์พิสูจน์ว่ามังกรเป็นสัตว์สมมติ

同年 11 月，闻一多在《人文科学报》发表《从人首蛇身像谈到龙与图腾》一文，指出：“龙是一种图腾 (Totem)，并且是只存在于图腾中而不存在于生物界的一种虚拟的生物，因为它是由许多不同的图腾糅合成的一种综合体。” แปลความว่า ในเมื่อเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2485 เหวิน ยี่ตัว ได้เขียนบทความเรื่อง จากรูปหน้าคนตัวงูพูดถึง มังกรกับโทเทม แสดงความคิดเห็นว่า มังกรคือ โทเทม (Totem) หรือสัญลักษณ์ และเป็นสัตว์ที่เป็นแค่โทเทม โดยไม่มีตัวจริงในโลกชีววิทยา เพราะว่าเป็นผลจากการผสมผสานจากเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่แตกต่างกัน

刘宪亭《再论“龙”和“凤”》提出：龙是几种爬行动物的总称。 หลิว เซียนติง (2499) ได้ให้คำอธิบายมังกรว่า มังกรเป็นชื่อรวมของ สัตว์เลื้อยคลานหลายชนิด

孙作云《敦煌画中的神怪像》一文认为：“蛇加以神秘化，变成图腾神物，就是龙。因此，蛇氏族就是龙氏族。” แปลความว่า ซุน จั่วหยุน (2503) กล่าวว่า เสริมความลึกลับให้กับงู ก็กลายเป็นสัญลักษณ์ที่ ศักดิ์สิทธิ์ นั่นก็คือ มังกร ชาต้วงศ์งูก็คือชาต้วงศ์มังกร

李埏《龙崇拜的起源》一文认为：“并非蛇变为图腾神物就是龙。龙崇拜已经是一种灵物崇拜，不是图腾。” แปลความว่า หลี่ เหยียน (2506) กล่าวว่า ไซ่วางกลายเป็นสัญลักษณ์ที่ศักดิ์สิทธิ์ก็เป็นมังกร หากว่าสัญลักษณ์ของงูได้ผ่านไป แล้วค่อยกลายเป็นมังกร การนับถือมังกรกลายเป็นนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไม่ใช่ นับถือสัญลักษณ์

刘敦愿《马王堆西汉帛画中的若干神话问题》一文认为：“最早的龙就是有角的蛇，以角表示其奇异性，甲骨文、金文所见的龙字都是如此。” แปลความว่า หลิว ตุนเหวิน (2521) กล่าวว่า มังกรที่ปรากฏเมื่อแรกคืองูที่มีเขา ใช้เขาเพื่อแสดงออกถึงความลึกลับและมหัศจรรย์ ซึ่งสามารถดูจากรูปตัวหนังสือของคำว่า มังกร หรือว่า หลง ในเจี๋ยกู่เหวินหรืออักษรจารบนกระดูกสัตว์และคำจารึกบนเครื่องทองเหลือง

朱天顺《中国古代宗教初探》一书中认为龙的原型是闪电。他说：“关于龙的神话和迷信中，就其自然作用来看，主要跟降雨和洪水有关系。春、夏、秋之间。晴空中雷鸣闪电之后就一阵大雨，这种现象很容易使人联想到雨是雷电带来的，并促使人们去幻想带雨来的闪电，究竟是什么东西。这样，人们就依据闪电的作用和形状，把它幻想成为一条行速很快，身子细长，曲折前进的动物。龙是具有很多神性、很神秘的动物神，龙并不是实在的动物，它是中国人幻想出来的动物。” แปลความว่า จู เทียนซุน (2525) กล่าวว่า รูปเดิมของมังกรคือฟ้าแลบ ท่านบอกว่า นิยายปรัมปราและความเชื่อเกี่ยวกับมังกรนั้น ในด้านหน้าที่ทางธรรมชาติส่วนใหญ่จะสัมพันธ์กับฝนตกและน้ำท่วม ในระหว่างฤดูใบผลิ ฤดูร้อน และฤดูใบไม้ร่วง หลังจากฟ้าร้องและฟ้าแลบก็จะมีฝนตกหนัก ปรากฏการณ์แบบนี้จะทำให้มนุษย์คิดว่าฟ้าแลบได้พามาซึ่งน้ำฝน และกระตุ้นให้มนุษย์คิดไปว่า ฟ้าแลบที่พาฝนมานั้น เป็นอะไรกันแน่ ดังนั้น มนุษย์จึงได้คิดออกมาเป็นสัตว์ประเภทเลื้อยคลาน ลำตัวเล็กยาว และวิ่งเร็ว ท่านยังกล่าวว่า มังกรเป็นสัตว์เทพที่ลึกลับและปาฏิหาริย์มาก มังกรมิใช่สัตว์ที่มีอยู่จริงในโลก หากเป็นสัตว์ที่ชาวจินโบราณสมมติขึ้นมา

张孟闻《四灵考》一书认为龙是大蛇。他说：“龙是并不曾存在过的虚拟动物，其来源是图腾，是后期原始社会已有强大的所谓天子者的总合混杂的族徽代表，即天子的图腾，其基调是大蛇，龙近于五步蛇，以其剧毒使人惊怖而敬奉之为神物，成为龙的前行图腾。” แปลความว่า จาง เมิ่งเหวิน กล่าวว่า มังกร คือ งูใหญ่ และยังกล่าวว่า มังกรเป็นสัตว์สมมติที่ไม่มีตัวจริงปรากฏ มันมาจากโทเทม เป็นสัญลักษณ์ของปลายสมัยดึกดำบรรพ์ที่มีหัวหน้ากลุ่มเกิดขึ้น มังกรเหมือนงูพิษ

ความมีพิษทำให้มนุษย์หวั่นกลัวและนับถือบูชา ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงได้กลายเป็นสัญลักษณ์

祁庆富《养鳄》一文认为：“最早的龙就是鳄鱼：” แปล ความว่า ฉี ฉิ่งฟู (2524) กล่าวว่า มังกรคือจระเข้

王明达《也谈我国深化中龙形象的产生》一文认为龙的原型是鳄鱼，理由如下：A. 我国神话中，工艺美术作品中最早的龙，大多特征似鳄；B. 龙的许多习性像鳄，而我国远古先民，特别市南方居民完全可能被鳄鱼侵害，产生恐惧，从而导致崇拜；C. 我国古代南方居民的龙图腾与水中像鳄鱼的会危害人的动物密切相关；D. 我国民间俗称猪婆龙。 แปล ความว่า หวัง หมิงต้า (2525) กล่าวว่า รูปเดิมของมังกรคือจระเข้ โดยได้ให้เหตุผลว่า 1) ในนิยายปรัมปราของจีน และงานศิลปศาสตร์ตอนแรก ส่วนใหญ่มีลักษณะเหมือนจระเข้ 2) วิถีชีวิตของมังกรเหมือนจระเข้ เนื่องจากบรรพบุรุษในสมัยดึกดำบรรพ์โดยเฉพาะคนที่อาศัยอยู่ภาคใต้ จะถูกจระเข้ทำร้าย จึงเกิดความหวั่นกลัว เลยเกิดการนับถือบูชาขึ้น 3) สัญลักษณ์มังกรของกลุ่มชนภาคใต้มีความใกล้ชิดกับสัตว์ที่เหมือนจระเข้ในน้ำ 4) มีนิทานพื้นบ้านเล่าว่า จระเข้เป็นมังกรตัวอ้วน

赵天吏《说龙》一文认为：龙常见于雷电发时，其声为累，其光为电，其形为龙，三位一体。 แปล ความว่า จ้าว เทียนลี่ (2526) กล่าวว่า มังกรจะปรากฏตัวเมื่อฟ้าร้องฟ้าแลบ เสียงมังกรคือเสียงฟ้าร้อง ลีมังกรเป็นฟ้าแลบ และรูปร่างของฟ้าแลบก็คือรูปร่างของมังกร

孙守道、郭大顺《论辽河流域原始文明与龙的起源》一文根据有关资料提出：龙起源于原始社会，龙首形象最初来源之一当与猪有关，龙的起源和诞生与原始农业密切相关。 แปล ความว่า ซุน โส่วต้า้ว และ กว๋ ต้าซุน (2527) กล่าวว่า มังกรกำเนิดในสมัยดึกดำบรรพ์ รูปแบบเดิมของหัวมังกรมาจากหัวของสุกร การกำเนิดของมังกรมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเกษตรกรรมในสมัยดึกดำบรรพ์

马世之《龙与皇帝部族的图腾崇拜》一文认为龙的原型是巨蛇。他说：“龙的形象综合多种动物的特点，专司水旱、云雨、雷电之职，则是后来人们给它附加上的，其原初形态，不过是巨蛇而已。” แปล ความว่า หม่า ซื่อจื่อ (2531) กล่าวว่า มังกรได้รวบรวมลักษณะของสัตว์หลายชนิด หน้าที่ในการคุ้มครองน้ำฝน วิมาน ฟ้าร้องฟ้าแลบนั้นเป็นแค่มนุษย์ได้สมมติขึ้นมาให้กับมังกร รูปแบบเดิมของมังกรแล้วนั้นก็คืองูใหญ่

陶里《关于龙》一文认为：“龙，是我国初民幻想的神秘的动物，能三栖：飞翔于天空，行走于路上，潜伏于深渊，是一种

了不起的自然界生灵。” ถาว หลี่ (2532) กล่าวว่า มังกร เป็นสัตว์ลึกลับที่ ชาวจีนโบราณจินตนาการขึ้นมา สามารถอาศัยอยู่ในท้องฟ้า บนบกและใต้น้ำลึก เป็นสัตว์ที่ยิ่งใหญ่มากในธรรมชาติ

จากความคิดเห็นดังกล่าวข้างต้นสรุปความได้ว่า

1. มังกรไม่มีตัวตนจริง เป็นสัตว์สมมติอยู่ในอุดมการณ์ของชาวจีน
2. มังกรเป็นสัญลักษณ์หรือโทเทม
3. มังกรมีที่มาที่เกี่ยวกับสัตว์น้ำ เช่น งู จระเข้ เป็นต้น
4. มังกรมีที่มาจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ
5. มังกรมีความสัมพันธ์กับเกษตรกรรม

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการเห็นว่ารูปร่างแบบเดิมของมังกรมาจากต้นไม้ ยีราฟ อวัยวะเพศ ไก่ ม้า ปลาไหล ฯลฯ แต่โดยสรุปแล้ว นักวิชาการส่วนใหญ่จะเห็นพร้อมกันว่า มังกรนั้นมีรูปร่างแบบเดิมมาจากงู ซึ่งเป็นสัตว์เลื้อยคลานและตัวเรียวยาว

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพญานาคของไทย

พิเชฐ สายพันธ์ (2539 : 190-193) ได้ศึกษาเรื่อง “นาคาคติ” อีสานลุ่มน้ำโขง : ชีวิตทาง วัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย กล่าวว่า สัญลักษณ์นาค เป็นสัญลักษณ์ที่มีความโดดเด่นใน วัฒนธรรมอีสานลุ่มน้ำโขง และได้ปรากฏตัวผ่านรูปแบบวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ จากการศึกษาทำ ให้เราค้นพบว่า ความหมายของสัญลักษณ์นาค เป็นความหมายที่มีได้เกาะยึดอยู่ที่ความหมายใด ความหมายหนึ่ง แต่ความหมายที่เราค้นพบเป็นความหมายที่หลากหลาย และอิงอยู่กับบริบทแห่ง เนื้อหาทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องอยู่ ความหลากหลายนี้สามารถสรุปให้เห็นว่า

1. นาค คือพลังอำนาจของธรรมชาติ เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาวรรณกรรม ที่มีได้เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ นาคก็มักจะมี ความหมายที่เกี่ยวข้องพันกับอำนาจในการคุ้มครองรักษาแผ่นดินและอำนาจในการบันดาลน้ำ ซึ่งทำให้นาคเป็น สัญลักษณ์แห่งเจ้าแผ่นดินและเจ้าแห่งน้ำ พลังที่มีเหนือธรรมชาติของนาคถูก นำมาใช้เป็นอำนาจแห่งการสร้างสรรค์ อำนาจแห่งการทำลาย และอำนาจแห่งการ คุ้มครองรักษา

2. นาค คือผู้ปกป้องรักษาพุทธศาสนา เมื่อเนื้อหาของวรรณกรรมปรัมปรา มีความเกี่ยวโยงเข้ากับพุทธศาสนา นาคเหล่านี้จึงถูกให้ความหมายใหม่ ให้มีฐานะ และบทบาทที่แตกต่างออกไปจากเดิม นาคในวรรณกรรมเหล่านี้มิได้มีความ เกี่ยวข้องกับการสร้างบ้านแปลงเมือง การล่มสลายของเมือง อีกทั้งบทบาทในการ เป็นผู้คุ้มครองรักษาธรรมชาติก็ลดน้อยลงไป นาคได้ถูกมองในฐานะของผู้ที่ ต้องการเปลี่ยนผ่านตัวเองเข้ามาสู่บริบทของพุทธศาสนา

3. นาค คือบรรพบุรุษเก่าแก่ของคนในกลุ่มน้ำโจง มีสิ่งที่น่าสนใจประการ หนึ่งว่า นาคที่ปรากฏในงานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนามักจะแสดง เพศเป็นผู้ชาย และมักจะเป็นเพศชายที่ปฏิบัติธรรม หรือหากเดิมเคยเป็นผู้เฒ่า มา ก่อน ก็ละทิ้งอุปนิสัยเดิมที่ไม่ดีเหล่านั้นแล้วหันเข้าหาธรรมในขณะที่นาคใน วรรณกรรมปรัมปราที่มีใช้วรรณกรรมเพื่อศาสนาโดยตรง จะกล่าวถึงนาคในฐานะ เป็นผู้หญิง และเป็นหญิงที่เป็นเพศแม่ผู้ให้กำเนิดมนุษย์อีกด้วย

4. นาค คือผู้เชื่อมโยงความตรงกันข้าม

จากงานวิจัยดังกล่าวเห็นได้ว่า นาคนั้นเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายลึกซึ้งและหลากหลาย ในความเชื่อของชาวไทยโดยเฉพาะชาวไทยกลุ่มน้ำโจง โดยปรากฏตัวผ่านรูปแบบที่เป็นวัฒนธรรม ต่าง ๆ นาค จึงเป็นสิ่งที่น่าดึงดูดใจของทั้งท้องถิ่นและต่างถิ่น ทำให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้น

สุธาสิณี นาคเสน (2549 : 57-58) ได้มีการศึกษาเรื่อง การศึกษาภาพแวดล้อมและการจัดงาน เทศกาลบั้งไฟพญานาคของอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษา สภาพแวดล้อมของเทศกาลตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย ทางด้านกายภาพและ ทางด้านสังคม ช่วงก่อนการจัดงาน (การเตรียมงาน) ระหว่างการจัด และภายหลังการจัดงานเทศกาล บั้งไฟพญานาค และความคิดเห็นของคณะผู้จัดงาน กลุ่มผู้ให้บริการ คนในชุมชนและนักท่องเที่ยว ที่มีต่อการจัดงานเทศกาลบั้งไฟพญานาค สุธาสิณีได้กล่าวถึงหลากหลายประสบการณ์กับพญานาค ว่า

“วันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปีจะเป็นวันที่สิ่งมหัศจรรย์แห่งกลุ่มน้ำ โจงหรือที่เรียกกันว่า “บั้งไฟพญานาค” จะปรากฏขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งแม้จะยังไม่ ทราบถึงสาเหตุการเกิดบั้งไฟที่แท้จริง แต่ในขณะนี้ ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดของ บั้งไฟพญานาคมีกรณีที่เป็นไปได้อยู่ 2 กรณี ข้อแรกก็คือ บั้งไฟพญานาค เป็น ปรากฏการณ์ธรรมชาติและข้อที่สอง คือ พญานาคเป็นผู้สร้างบั้งไฟขึ้นเอง บั้งไฟ พญานาค หรือที่เมื่อก่อนหน้านี้ถูกเรียกว่า “บั้งไฟผี” นั้น แม้ว่าจะยังไม่รู้สาเหตุ

ที่มาอย่างแน่ชัด แต่วันนี้เรามีเรื่องราวของผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับพญานาคมาเล่าสู่กันฟัง บุญจันทร์ คำมุงคุณ ผู้ใหญ่บ้านและประธานโฮมเสตย์ บ้านน้ำเป กิ่งอำเภอรัตนาวาปี จังหวัดหนองคาย เล่าให้ฟังว่า เมื่อ 7 ปีที่แล้วขณะที่กำลังลงเรือหาปลาอยู่ในบริเวณปากห้วยน้ำเปตอนประมาณสองทุ่ม ก็เห็นสัตว์ชนิดหนึ่ง มีลักษณะคล้ายงูอยู่ในน้ำ ที่ว่าลักษณะคล้ายงูก็เพราะตรงส่วนหัวนั้นไม่เหมือนงูทั่วไป คือมีลักษณะคล้ายหงอน และดวงตามีขนาดเท่าไข่ไก่เห็นเป็นสีแดง งูนั้นมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 20 เซนติเมตร เพื่อนที่ไปด้วยกันอีกสองคนก็เห็นเหมือนกันหมด แต่ภาพที่เห็นก็ไม่เหมือนภาพพญานาคที่เคยเห็นตามรูปมากนัก แต่ก็อาจเป็นเพราะเห็นไม่ชัดเพราะความมืด และช่วงเวลาที่เห็นก็นิดเดียว เพราะพอเรือเข้าไปใกล้ก็ลื่นน้ำหายไป นั่นเป็นครั้งเดียวที่เห็น และรู้สึกกลัวมาก ช่วงนั้นไม่กล้าไปหาปลาตอนกลางคืนอีกเลย แต่จริง ๆ แล้วเค้าก็ไม่ได้มีท่าที่เป็นอันตรายหรือจะทำร้ายแต่อย่างใด”

จากงานวิจัยดังกล่าวเห็นได้ว่า ผู้วิจัยได้แสดงความคิดว่า นาค มีจริง ปราบฏุกการณ์บั้งไฟพญานาคจึงเป็นปราบฏุกการณ์ที่เกิดขึ้นจริงจากการกระทำของพญานาคเอง

พลธรรม์ จันทร์คำ ได้ศึกษาเรื่อง พญานาค : อุดมการณ์ที่เมืองคำชะ โนดสู่กระบวนการทำให้เป็นสินค้า เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนเพื่อมุ่งศึกษาอุดมการณ์พญานาคว่าเป็นอย่างไร และอุดมการณ์พญานาคถูกทำให้เป็นสินค้าได้อย่างไร พลธรรม์ จันทร์คำ (2551 : 1) กล่าวว่า

“จากการศึกษาพบว่า อุดมการณ์พญานาคที่เมืองคำชะ โนดมีลักษณะของความมีตัวตนจริง มีความศักดิ์สิทธิ์ มีฤทธิ์ในการเนรมิตกายเป็นสิ่งต่าง ๆ และอำนาจให้เกิดสรรพสิ่งทั้งที่ร้องขอและให้บทลงโทษ โดยผ่านระบอบสังคมมาอย่างยาวนาน และด้วยระบอบสังคมที่ทำให้อุดมการณ์มีลักษณะเช่นนี้จึงทำให้พญานาคมีอำนาจ ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมหรือแนวทางปฏิบัติแก่ผู้เชื่อ แต่พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากอำนาจพญานาคนั้น มีลักษณะแตกต่างกันตามยุคสมัยโดยมีความกลมกลืนไปกับโครงสร้างทางสังคมในขณะนั้น ซึ่งทำให้เข้าใจได้ว่า อุดมการณ์พญานาคที่เมืองคำชะ โนดเป็นทั้งความต้องการของผู้เชื่อและเป็นภาพสะท้อนของโครงสร้างทางสังคม ด้วยลักษณะความเป็นเช่นนี้ ในบริบทโลกาภิวัตน์ อุดมการณ์พญานาคที่เมืองคำชะ โนดซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรมที่ผ่านการก่อรูปร่างมาอย่างยาวนานจึงถูกนำมาสร้างเป็นทุนเศรษฐกิจเพื่อตอบสนองความ

ต้องการทั้งในระดับปัจเจกและกลุ่มคนภายใต้ความกดดันของโครงสร้างทางสังคมที่เป็นทุนนิยม บริโภคนิยม โดยมีลักษณะเป็นสินค้าเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้สังคมยอมรับภายใต้กระบวนการทำให้เป็นสินค้าอันประกอบด้วยกระบวนการผลิต กระบวนการขาย และกระบวนการรักษาสิทธิของตนเป็นมายาคติที่แฝง กระบวนการคงความเป็นสินค้าเอาไว้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นภายใต้การแสวงหาเจตจำนงเสรีของผู้ผลิตที่ต้องการกำหนดทางการพัฒนาชุมชนของตนและภาวะกดดันจากโครงสร้างทางสังคมที่เป็นทุนนิยม บริโภคนิยม หรือเรียกว่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างกับมนุษย์ในฐานะผู้กระทำนั่นเอง”

การที่พญานาคสามารถนำไปทำให้เป็นสินค้าได้ มาจากความเชื่อของมนุษย์ ที่ทำให้เกิด ประเพณีหรือกิจกรรมต่าง ๆ เช่นบั้งไฟพญานาค ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ได้ดึงดูดคนจำนวนมากมาเขา ไปมีส่วนร่วมกัน จึงมีนักวิจัยหลายท่านได้ศึกษาวิจัยประเพณีบั้งไฟพญานาค ในด้านต่าง ๆ เช่น

ลลนา ศักดิ์ชูวงษ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการให้ความหมายและเหตุการณ์ดำรงอยู่ของประเพณีบั้งไฟพญานาคในยุคโลกาภิวัตน์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการให้ความหมายของประเพณีบั้งไฟพญานาค การให้เหตุผลของการดำรงอยู่ของประเพณีและศึกษาถึงเส้นแบ่งแยกระหว่างความเชื่อทางศาสนากับความเป็นวิทยาศาสตร์ และวิธีการเจรจาต่อรองของคนท้องถิ่นในประเพณีบั้งไฟพญานาครวมทั้งศึกษาถึงความคาดหวังของการดำรงอยู่ของประเพณีบั้งไฟพญานาคท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ลลนา ศักดิ์ชูวงษ์ (2547 : ๗) กล่าวในงานวิจัยว่า

“กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะมีการให้ความหมายหนักไปในด้านปรากฏการณ์ธรรมชาติ และพญานาคตามความเชื่อทางศาสนาผสมปนเปกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ

ส่วนการให้เหตุผลของการดำรงอยู่ของประเพณีบั้งไฟพญานาค กลุ่มท้องถิ่นให้เหตุผลของการดำรงอยู่ของประเพณีว่าเป็นประเพณี / วัฒนธรรมเก่าแก่ ซึ่งต่างจากกลุ่มนักท่องเที่ยวให้เหตุผลของการดำรงอยู่ของประเพณีไปในด้านประเพณี / วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ / สังคม ทั้งสองอย่างรวมกัน และจากการศึกษาหาเส้นแบ่งแยกของประเพณีบั้งไฟพญานาคในกลุ่มท้องถิ่นและกลุ่มนักท่องเที่ยว พบว่า มีเส้นแบ่งแยกของประเพณีท้องถิ่นระหว่างความเชื่อทางศาสนาและความเป็นวิทยาศาสตร์ของยุคโลกาภิวัตน์อยู่ในกลุ่มท้องถิ่นและกลุ่มนักท่องเที่ยว แต่เส้นแบ่งแยกนี้มีความบางเบาและสลับกันไปมาระหว่างความเชื่อทางศาสนากับทัศนะความเป็นวิทยาศาสตร์โดยจะมีความกำกวมอยู่ จะไม่เอียง

ไปข้างใดข้างหนึ่ง ไม่มีการจึงตั้ง แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างไม่มีการตัดสินใจอย่างเด็ดขาด เป็นแค่เพียงเส้นกั้นเขตแดนระหว่างความเชื่อทางศาสนากับความเป็นวิทยาศาสตร์เท่านั้น

กลุ่มตัวอย่างทั้งสามกลุ่ม มีความคาดหวังอยากให้ประเพณีบั้งไฟพญานาคสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ โดยการใช้วิธีการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นเป็นวิธีการปฏิบัติการเพื่อการดำรงอยู่ของประเพณีบั้งไฟพญานาคในยุคโลกาภิวัตน์”

ชาญ เกลี้ยงพิบูลย์ได้ศึกษาเรื่อง บั้งไฟพญานาคกับการควบคุมทางสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีกิ่งอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และความเชื่อเรื่องบั้งไฟพญานาค บทบาทของบั้งไฟพญานาคกับการควบคุมทางสังคมและศึกษาผลเสียจากการเกิดบั้งไฟพญานาค จากการศึกษาพบว่า ไม่มีใครทราบว่าบั้งไฟพญานาคเกิดขึ้นมาตั้งแต่เมื่อใด นับตั้งแต่ถือกำเนิดมา ก็พบว่าบั้งไฟพญานาคเกิดขึ้นมาก่อนแล้วร่วมร้อยปี ชาญ เกลี้ยงพิบูลย์ (2540 : 1) กล่าวในงานวิจัยว่า

“จากการศึกษายังพบว่า การเกิดปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค มีบทบาทในการควบคุมสังคม 3 ประการ กล่าวคือ ประการแรก บทบาทในการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อให้ชุมชนได้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติร่วมกัน เป็นบรรทัดฐานของชุมชนให้สามารถอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ประการที่สอง บทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม ทำให้ชุมชนเกิดปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างแนบแน่น ก่อให้เกิดความรัก สามัคคีต่อกัน ห่วงแทนท้องถิ่นของตนเอง ร่วมแรงร่วมใจกันจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตามประเพณีได้เป็นอย่างดี โดยไม่เลือกชนชั้นวรรณะหรือเชื้อชาติไทย และลาว ประการที่สาม บทบาทในการควบคุม และรักษาสีงแวดล้อมในสังคม เนื่องจากชาวบ้านจะไม่ยอมให้ใครนำเอาสิ่งสกปรก ปฏิเสธทั้งหลายมาทิ้งลงในแม่น้ำโขงเด็ดขาด เพราะมีความเชื่อว่าแม่น้ำโขงคือ เมืองแห่งบาดาลอันศักดิ์สิทธิ์ จะทำให้พญานาคไม่พอใจ และจะบันดาลให้เกิดเหตุอาเพศต่าง ๆ ขึ้น

การเกิดปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาคก่อให้เกิดผลดีทางสังคม กล่าวคือ ทำให้ประชาชนยึดมั่นในศาสนา ไม่กล้าที่จะทำความชั่วร้าย ก่อให้เกิดผลดีต่อเศรษฐกิจการท่องเที่ยวให้แพร่หลาย ส่วนผลเสียนั้นพบว่า ก่อให้เกิดการทำลายระบบนิเวศน์วิทยา และสิ่งแวดล้อมบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง เนื่องจากมีนายทุนเข้า

มากว่านซื่อที่คืน เพื่อจัดทำสถานที่ท่องเที่ยวชมบั้งไฟพญานาครวมเกิดสถาน
บริการต่าง ๆ เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก”

จากงานวิจัยต่าง ๆ ดังกล่าว ได้ทำให้รู้จักและเข้าใจพญานาคได้ยิ่งขึ้นว่า พญานาคนั้นได้
ดำรงชีวิตอยู่ในความเชื่อของมนุษย์มายาวนาน ที่มาของพญานาคมีการกล่าวถึงต่าง ๆ นานา และ
นอกจากประเพณีบั้งไฟพญานาคแล้ว ยังมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพญานาคอีกจำนวนไม่น้อย จึงเป็น
สิ่งที่น่าสนใจสำหรับผู้วิจัย

2.5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมังกรของจีน

ในส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมังกรของจีนนั้นมีเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่จะมีการศึกษาถึง
การกำเนิดของมังกร อิทธิพลที่มังกรมีต่อชนชาติจีนและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับมังกรของจีน ซึ่ง
โดยสรุปแล้วสามารถเรียกว่าการศึกษาด้านวัฒนธรรมมังกร หรือหลงเหวินฮว่า (龙文化)

สำหรับการกำเนิดและการพัฒนาของวัฒนธรรมมังกรนั้น เป็นหัวข้อการวิจัยที่ได้รับความ
นิยมนมาก มีนักวิจัยได้ศึกษาในด้านนี้เป็นจำนวนมาก มังกรคู่กับวัฒนธรรมจีนมาเป็นเวลาหลายพันปี
เหตุใดมังกรจึงมีชีวิตอย่างนิรันดร์อยู่ในวัฒนธรรมจีน

王德在《试论汉语文化背景下龙文化的起源与发展》一文中，从汉语的历史文化背景出发，对龙文化的起源及其发展脉络进行了简要的梳理，并由此归纳出龙文化传承不息的根源来自于龙的精神。在文中王德（2549：64-66）提到：

“直到今天，龙文化在经历了五千年的沧桑巨变之后，任然表现出一种蓬勃的生命力，其精神内涵表现在三个方面：

第一，龙文化是智慧的象征。龙文化在诞生伊始便凝结着中华名族的智慧。龙作为政治和宗教的产物，融合了多种动物的特征，而且具备海、陆、空三栖特征，而龙作为一种人造的的产物，集万物之所长，却又融合得如此完美，这不能不说是中华民族五千年智慧的结晶。第二，龙文化具有融合的精神。龙文化在产生的初期，便具有融合的特征，这主要表现在龙形象的形成上。龙文化在传承过程中，任然延续了这一特性。这主要分为内聚和扩散两个方面，内聚力表现为龙文化对其周边文化中合理元素的兼收并蓄；扩展力则表现为龙文化对其周边文化的影响和渗透。第三，龙文化体现了拼搏向上的精神。从龙文化产生过程的兼收并蓄到传承过程的海纳百川，中华民族创造文化的过程无疑体现了其希望打造世间极品的心理愿望。而龙是中华民族的象征，这就给后世子孙提出一个追求完善，永无止境的奋斗宗旨。”

แปลความว่า หวังเต๋อ ได้ศึกษาเรื่อง การกำเนิดและการวิวัฒนาการของวัฒนธรรมมังกร ภายใต้วัฒนธรรมภาษาจีน โดยเรียบเรียงความคิดโครงสร้างของการกำเนิดและการวิวัฒนาการของวัฒนธรรมมังกร และได้สรุปออกมาว่า วัฒนธรรมมังกรนั้น มาจากวิญญาณมังกร หวังเต๋อ (2549 : 64-66) กล่าวว่า

วัฒนธรรมมังกรได้ผ่านประวัติศาสตร์อันยาวนานนับกว่า 5,000 ปี แต่ยังคงมีชีวิตชีวาในปัจจุบัน วิญญาณของมังกรได้แสดงออกมาในสามประการดังต่อไปนี้

ประการแรกคือ มังกรเป็นสัญลักษณ์แห่งภูมิปัญญาของชาวจีน มังกรในฐานะเป็นผลผลิตของการเมืองและศาสนา ได้รวบรวมสัญลักษณ์ของสัตว์หลากหลายชนิด จึงมีลักษณะสามารถอาศัยอยู่ในน้ำ บนบก และในท้องฟ้า รวบรวมข้อดีของสิ่งหลากหลายชนิด และผสมผสานอย่างกลมกลืน จึงนับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาที่ยอดเยี่ยมของชาวจีนนับ 5,000 ปี ประการที่สองคือ วัฒนธรรมมังกรมีวิญญาณการผสมผสาน ในระหว่างกระบวนการแพร่หลายวัฒนธรรมมังกรนั้น สามารถแบ่งเป็นสองส่วน ได้แก่ การรวบรวมภายใน และการกระจายภายนอก การรวบรวมภายในหมายถึง วัฒนธรรมมังกรได้รวบรวมปัจจัยที่สมเหตุสมผลของวัฒนธรรมรอบข้าง การกระจายภายนอกหมายถึงวัฒนธรรมมังกรได้มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมรอบข้าง ประการที่สามคือ วัฒนธรรมมังกรได้แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นที่ไม่มีวันหยุดของชาวจีน

李文颖和田聚常 (2544 : 94 - 96) 在《龙文化起源的时间地点》一文中提到:

“龙是我们祖先共同崇拜的图腾，是中华民族族徽，是连接中国各族人民的精神纽带。在我国从古代文明发展到现代文明的历史长河中，龙的精神是中国文化的灵魂，龙文化渗透在中国人的衣、食、住、行、文学、艺术、宗教、天文、历法、娱乐等各个方面。并指出龙文化形成的原因及过程及龙文化形成的时间，龙文化起源于我国古代传说中的颛顼时代；龙文化的最初起源地在近河南濮阳；龙文化从形成直接在社会文明史上都产生着不可低估的影响。”

แปลความว่า หลี่เหวินหยิ่งและเถียนจวีฉาง (2554 : 94-96) ได้ศึกษาเรื่อง สถานที่และเวลา การกำเนิดวัฒนธรรมมังกร ได้กล่าวถึงเหตุผล กระบวนการ และเวลาการกำเนิดวัฒนธรรมมังกร ซึ่งนักวิจัยทั้งสองท่านกล่าวว่า มังกรเป็นสัญลักษณ์ที่บรรพบุรุษของเรานับถือร่วมกัน เป็นสัญลักษณ์ของชนชาติจีน เป็นสายใยเชื่อมโยงประชาชนทั่วประเทศอย่างแนบแน่น อารยธรรมจีนที่ยาวนานนั้น มีมังกรเป็นวัฒนธรรมหลัก วัฒนธรรมมังกรได้ซึมเข้าไปในชีวิตประจำวันของชาวจีนในด้าน

ต่าง ๆ เช่น ด้านการที่อยู่อาศัย การกิน วรรณคดี ศิลปะ ศาสนา วิทยาศาสตร์ บันเทิง เป็นต้น วัฒนธรรมมังกรมีการกำเนิดในสมัยจวนชวี และมีแหล่งกำเนิดอยู่ที่เมืองผู้หยาง มณฑลเหอหนาน วัฒนธรรมมังกรมีอิทธิพลมหาศาลต่อสังคมจีนและอารยธรรมจีน

王利利 (2553) 发表论文《龙符号的形成与现代演绎》，王利利根据各种说法的基本观点本质上是否相同，将各种龙的起源学说归纳为一下三种：

“第一，实物原型说，持此类观点的学者们大多数根据考古发现的远古时期原生态的龙和古籍上描写的龙的外形和特征，认为龙在远古时期存在过，它或为蟒蛇、蜥蜴类，或为鳄鱼、鲛鱼等爬行动物或两栖动物，也有少数学者认为龙的原型是猪、马、鹿、熊等哺乳动物。还有人认为最初的龙是一种巨大的鸟类，甚至有人把龙的原型设想为已经灭绝的恐龙。但实物原型说的共同点是认为龙在古时确有其物，只是后来经过久远的时代变迁，龙由原型最终变成了现在这种综合的虚拟图像。

第二，图腾合并说，图腾合并说简言之就是龙是一种合并了的图腾。图腾融合说根据一些考古资料，结合远古时期人类生产生活的背景，以及部落融合的历史事实来分析龙图腾的来源，可信度较强，因此被接受的范围也广。

第三，物候说，物候说的主要观点：根据史料记载和推测，认为龙是古人对一些不能解释的自然现象，例如闪电、雷和云等，或者山川、河流等，由敬畏到臆想的结果。物候说的特点是侧重从自然环境去研究龙的起源，但是这种说法忽视了当时先民生活的社会环境，没有考虑到政治、经济、文化等因素在龙文化形成过程中的影响。另外，从龙的外形而言，物候说的解释也很牵强，也没有足够的证据，不能够让人信服，因此，这种学说被很多学者否定和批判。

แปลความว่า หวัง ลี่ลี่ (2553) ได้ศึกษาเรื่อง การกำเนิดเครื่องหมายมังกรและการวิวัฒนาการ กล่าวว่ากำเนิดของมังกรนั้น สามารถสรุปเป็นสามประการ ได้แก่กำเนิดจากรูปแบบสิ่งของที่มีจริง กำเนิดจากการรวบรวมสัญลักษณ์ และกำเนิดจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ ซึ่งหวัง ลี่ลี่ ได้สรุปการกำเนิดมังกรจากการศึกษาความคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการกำเนิดมังกรที่นิยมกล่าวถึงในกลุ่มชาวจีน ทำให้ชาวจีนได้ชัดเจนขึ้นว่า มังกรมีการกำเนิดอย่างไรแล้วแต่ความเชื่อของแต่ละคน นอกจากนี้ หวัง ลี่ลี่ ยังกล่าวถึงสภาพการวิจัยการศึกษาเรื่องมังกรภายในประเทศจีนในปัจจุบัน

在王利利的论文《龙符号的形成与现代演绎》中，还提到了当前国内对龙的研究状况，王利利 (2553 : 9 - 10) 说到：

“从古至今，文人墨客对龙的论述都未曾中断过。到了近代，研究龙文化的论述从早期的《诗经》、《左传》到后来的

《明史》、《清代宫廷生活》中，对龙的描写以及对龙文化的探索俯拾皆是。

近代国内对龙文化的研究，认可度较高的是闻一多先生的《伏羲考》和《龙凤》。

现代研究龙文化的代表人之一是王大有，他著有《龙凤图集》、《龙凤文化源流》、《龙凤传人》、《图说中国图腾》、《三皇五帝时代》、《上古中华文明》、《中华龙种文化》等书。对传统的图腾文化及龙凤文化做了深入的调查和思考。

刘志雄和杨荣著的《龙与中国文化》，主要是从考古学的角度，系统论述了龙文化的起源、龙的形象和内涵在各个朝代的发展演变，以及龙文化对现代政治、宗教、文化和艺术的影响。

此外，越来越多的学者和老百姓从民俗、建筑到音乐等不同角度对龙文化进行了积极的探索与思考。由于舞龙运动和赛龙舟的现代传承，国内对与龙有关的民俗活动的研究也比较多。”

หวัง ลี่ลี่ (2553 : 9 – 10) ได้กล่าวถึงสภาพการวิจัยการศึกษาเรื่องมังกรภายในประเทศจีนในปัจจุบันว่า ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีนักวิจัยได้ศึกษาวิจัยถึงเรื่องมังกรอย่างไม่ขาดสาย จากหนังสือเรื่อง ซื่อจิง จั่วจ้วน ถึงเรื่อง มังต้อ ซึ่งได้ไฮ่กงเซิงฮว้อ หนังสือที่บรรยายถึงมังกรและวัฒนธรรมมังกรมีจำนวนมาก หนังสือที่มีความน่าเชื่อถือจะเป็นหนังสือเรื่อง ผู้ซื่อขาว และ หลงเฟิงของ เหวิน ยี่ต้วหวัง ต้าโฮ่ยว่ เป็นตัวแทนของนักวิจัยในปัจจุบันที่มีการศึกษาวิจัยเรื่องมังกรหวังต้าโฮ่ยว่ได้เขียนหนังสือหลายเล่ม ได้ศึกษาและวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งในด้านวัฒนธรรมสัญลักษณ์และวัฒนธรรมมังกรและหงส์ ส่วนหลิว จื่อสองและหยางหรง ได้เขียนหนังสือเรื่อง หลงอวี่จังกว้อเหวินฮว่า ศึกษาในแง่มุมประวัติศาสตร์โดยกล่าวถึงความเป็นมาของวัฒนธรรมมังกร รูปลักษณ์มังกร การเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคสมัย และอิทธิพลที่วัฒนธรรมมังกรที่มีต่อการเมือง ศาสนา วัฒนธรรม และศิลปะ นอกจากนี้ ยังมีนักวิจัยจำนวนมากไม่น้อยได้ศึกษาวัฒนธรรมในแง่มุมประเพณีสถาปัตยกรรม จนถึงดนตรีเป็นต้น เนื่องจากการสืบทอดและการแพร่หลายของการแข่งเรือมังกรและการเซิมังกร การศึกษาในด้านประเพณีที่เกี่ยวข้องกับมังกรก็มีจำนวนมากเช่นกัน

มังกรนั้น ไม่เพียงมีอยู่ในประวัติศาสตร์ของประเทศจีน ยังมีการปรากฏในประวัติของประเทศตะวันตกด้วย ซึ่งการศึกษาเปรียบเทียบมังกรระหว่างประเทศจีนกับประเทศตะวันตก ก็เป็นอีกหัวข้อหนึ่งที่มีนักวิจัยทั้งภายในประเทศจีนและนอกประเทศจีนนิยมศึกษาวิจัย

桂佳芸在 (2551 : 164) 《龙文化在中西方的不同影响》一文中，提出了龙在中国和西方的内涵，总结出龙文化在中西方的不同影响的原因：

汉语中的“龙”和英语中的“龙”虽然在形相上有相似之处，但是它们各自表征的内涵却绝然不同，在社会生活中的寓意大相径庭。众所周知，不同语言文化进行交流的目的在于，加强

和增进不同文化的理解性，缩短彼此间的距离。因此，关于英汉“龙”的文化对比引申出了一个极其显著的问题，即在不同语言文化的交流过程中，特别涉及历史典故、神话传说、宗教信仰等具有独特文化内涵和喻意的词语是不能简单比附，贸然直译的，以免文化的误读。

ก๊วย เจียหยุน ได้ศึกษาเรื่อง อิทธิพลที่แตกต่างกันของวัฒนธรรมมังกรที่มีต่อประเทศจีนกับประเทศตะวันตก โดยศึกษาถึงเหตุผลที่วัฒนธรรมมังกรมีความแตกต่างกันระหว่างประเทศจีนกับประเทศตะวันตก ซึ่งก๊วยเจียหยุน (2551 : 164) กล่าวว่า

มังกรในภาษาจีนกับมังกรในภาษาอังกฤษนั้น ถึงแม้ว่ามีรูปร่างที่ใกล้เคียงกัน แต่มังกรของทั้งสองประเทศเป็นสัญลักษณ์ที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด มีความหมายที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดต่อวิถีชีวิตของสังคม

สำหรับประเพณีหรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับมังกรนั้น ก็เป็นหัวข้ออีกหัวข้อหนึ่งที่ได้รับ การนิยมนำมากในกลุ่มนักวิจัย

张远波和龚耕在《舞龙运动的文化解析》一文中，谈论到舞龙运动的起源与演进，并指出舞龙运动是中华民族龙文化的重要物质载体，且舞龙运动有着重要的文化功能。张远波和龚耕总结道：

舞龙运动源于上古的祈龙求雨，到汉代，成为一种大型的娱乐欢庆节目，唐宋时期已成为一种常见的节日欢庆习俗，并逐渐脱离了“祭祀求雨”的意味，而演变成民间一种重要的节日娱乐狂欢活动。舞龙运动是华夏民族龙文化的物质载体，这一运动具有强大的文化功能，对于弘扬优秀传统文化，深刻认识传统文化中和谐文化的精髓，增强民族凝聚力，构建和谐社会，具有重要的作用。

จางหย่วนปอ และกงเกิง ได้กล่าวถึงในงานวิจัยเรื่อง วิเคราะห์วัฒนธรรมในกิจกรรมเซด มังกร ได้กล่าวถึงความเป็นมาและการวิวัฒนาการของการเซดมังกร และแสดงให้เห็นว่า การเซด มังกรเป็นเครื่องมือสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมมังกร การเซดมังกร เกิดจากการบูชามังกรขอฝน จนถึงสมัยฮั่น ได้กลายเป็นกิจกรรมรื่นเริงอย่างหนึ่ง และจนถึงสมัยถัง กลายเป็นประเพณีสำคัญ ในเทศกาล และได้ห่างจากความหมายในการบูชามังกรขอฝน เป็นกิจกรรมเพื่อความสนุกสนาน มากกว่า การเซดมังกรเป็นเครื่องมือสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมมังกรของชาติจีน มีความสำคัญ ยิ่งในการเสริมสร้างความสามัคคีของชนชาติ สร้างสรรค์สังคมสมานฉันท์

นักวิจัยดังกล่าวทุกท่านต่างได้ศึกษาเรื่องมังกรในแง่มุมต่าง ๆ มาเป็นเวลายาวนาน และได้ แสดงความคิดเห็นอันมีค่าต่อการศึกษาให้กับผู้ศึกษาต่อไป ในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาถึง

ตำนานการกำเนิดและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับมังกรของจีนนอกเหนือจากการศึกษาดังกล่าว ยังศึกษาเปรียบเทียบตำนานการกำเนิดและประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพญานาคของไทยและมังกรของจีน

